

دانشگاه ارومیه
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی

عنوان:

تأثیرپذیری شاملو از متون منثور و منظوم ادب فارسی تا پایان قرن پنجم هجری قمری

استاد راهنما:

دکتر عبدالله طلوعی آذر

تنظیم و نگارش:

حسن مهري آلالان

شهریور 1391

تقدیر و سپاس

خداوند را شاکریم که به این تحسیر عنایت نمود تا کار این رساله را به پایان رسانم. چه هر سپاسی در مقابل الطافش نامقدار و تحسیر می نماید. قدردانی از بزرگان و آموزگاران عرصه علم، این رسالت الهی، برای علم آموز، کاری سخت ولی وظیفه است برگردن که با اعناق جان بر قلم روان می شود. پروماد بزرگ ترین معلم و راهبهای انسان در صحنه ی زندگی اند که در حله اول از آن دو به خاطر خدمات بی منت و بی دریغ شان قدردانم. قدردانی از استادی، هر قدر باشکوه تر باشد جبران کننده بخله ای از عمر که تقدیرشان نمی شود. از استادی محترم گروه ادبیات ارومیه به خاطر زحمات زیاد و سه صدرشان نسبت به این تحسیر نهایت تشکر را دارم و از خداوند منان آرزوی سلامت و سعادت مندی برای تک تکشان مسئلت می کنم.

از استاد راهبهای عزیزم جناب آقای دکتر طلوعی آذک که با مشغله زیاد قبول زحمت نمودند سپاس گزارم و همچنین از داوران این رساله جناب آقای دکتر نظریانی و دکتر

نزهت مسکرو قدردان زحمت ایشان، هستم.

از دوستان عزیزم قاسم مهر آور، مران آذیان، مرتضی سیدی، علی علینزاده، ابراهیم ملکی و رحیم مسترد که این بنده را تحمل کردند، تشکر.

تقدیم ہے:

مادر و پدرم
❖

چکیده

احمد شاملو، از زمره شاعرانی است که در شیوه شعر سنتی و شعر نو نیمایی طبع آزموده است. تسلط بی نظیر شاملو بر ادبیات کهن فارسی، بن مایه زبانی قدرتمندی را برای او فراهم کرده است. او در قالب سنتی چون مثنوی، غزل و قصیده و نیز در قالب شعر نیمایی شعر سروده؛ ولی با شعر سپید نام خود را در آسمان شعر و ادب فارسی جاودانه کرد. تحقیق و تتبع در شعر و نثر کهن فارسی به ویژه تاریخ بیهقی، علاوه بر آگاهی از توانمندی و ظرفیت نثر فارسی، زبانی فخیم و استوار را برای او به ارمغان آورده است و در این حال توجه به زبان امروز، روانی و شیوایی خاصی به اشعار او بخشیده است. و در تمام دفترهای شعری خود به تلفیق زیبایی از زبان شعر و نثر گذشته دست یافته است. و این تأثیرپذیری شاخصه زبانی شعر شاملو شده و او را از دیگران متمایز می‌کند.

راز موفقیت شاملو در کاربرد خاص زبان را باید در آگاهی وی از ساختارهای زبان گذشته و پیوند آن با زبان امروز جست‌وجو کرد. او از طریق باستان‌گرایی و توجه به واژگان قدیم زبان فارسی، به ویژه نثر دوره خراسانی و بهره‌گیری از ظرفیت زبانی در هر دو حوزه نثر و نظم به موفقیت عظیمی در سرودن شعر و به ویژه شعر سپید دست یافته است.

واژگان کلیدی : احمد شاملو، تأثیرپذیری زبانی، باستان‌گرایی، سبک خراسانی

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

فصل اول: کلیات تحقیق

- 1-1) مقدمه 2
- 1-2) بیان مسئله 3
- 1-3) فرضیه‌های تحقیق 4
- 1-4) اهداف تحقیق 4
- 1-5) اجزای تحقیق 4
- 1-6) پیشینه تحقیق 5
- 1-7) روش تحقیق و مراحل آن 5
- 1-8) اهمیت تحقیق 5
- 1-9) منابع تحقیق 6
- 1-10) سال‌شمار احمد شاملو 7

فصل دوم: تاثیر پذیری زبانی

- 2-1) تأثیر پذیری زبانی 23
- 2-2) نمود سنت در زبان 25
- 2-2-1) اختصاصات آوایی 26
- 2-2-1-1) تخفیف 26

- 31 تشدید (2-2-1-2)
- 31 ابدال (2-2-1-3)
- 33 اضافه (2-2-1-4)
- 33 ساکن (2-2-1-5)
- 33 باستانگرایی واژگانی (2-2-2)
- 35 اسم (2-2-2-1)
- 46 صفت (2-2-2-2)
- 49 قید (2-2-2-3)
- 53 فعل (2-2-2-4)
- 54 افعال پیشوندی (2-2-2-4-1)
- 54 بای تأکید (2-2-2-4-1-1)
- 55 پیشوند فعلی «بر» (2-2-2-4-1-2)
- 55 پیشوند فعلی «فرا» (2-2-2-4-2-3)
- 55 پیشوند فعلی «فرو» (2-2-2-4-1-4)
- 57 پیشوند فعلی «باز» (2-2-2-4-1-5)
- 58 پیشوندی فعلی «در» (2-2-2-4-1-6)
- 58 پیشوند فعلی «فراز» (2-2-2-4-1-7)
- 59 پیشوند فعلی «وا» (2-2-2-4-1-8)

- 59..... (2-2-2-4-1-9) پیشوند فعلی «همی».
- 59..... (2-2-2-4-2) افعال مرکب.
- 63..... (2-2-2-4-3) افعال ساده کم استعمال و منسوخ.
- 67..... (2-2-3) باستان‌گرایی نحوی.
- 68..... (2-2-3-1) باستان‌گرایی حروف.
- 68..... (2-2-3-1-1) حرف را.
- 68..... (2-2-3-1-1-1) فک اضافه.
- 69..... (2-2-3-1-1-2) «را» در معنی زمانی «تا».
- 69..... (2-2-3-1-1-3) «را» در معنای «به».
- 70..... (2-2-3-1-1-4) «را» در معنای «برای».
- 71..... (2-2-3-1-1-5) «را» در معنای «در».
- 71..... (2-2-3-1-1-6) «را» در معنای «از».
- 72..... (2-2-3-1-2) «با» در معنای «به».
- 71..... (2-2-3-1-3) «به» در معنای «در».
- 71..... (2-2-3-1-4) حرف اضافه «اندر».
- 73..... (2-2-3-1-4-1) «اندر» به صورت حرف اضافه.
- 74..... (2-2-3-1-4-2) اندر به همراه حرف اضافه دیگر برای یک متمم.
- 74..... (2-2-3-1-4-3) اندر همراه با حرف اضافه دیگر در ترکیب عبارت‌های فعلی.

75 (2-2-3-1-4-4) کلمه اندر به عنوان پیشوند فعل

75..... (2-2-3-1-5) پس پشت / از آن سپس که

76 (2-2-3-1-6) زی در معنای سوی

77 (2-2-3-2) دو حرف اضافه برای یک متمم

78 (2-2-3-3) اتصال ضمیر به حرف ربط و اضافه

78 (2-2-3-4) اضافه وصفی مقلوب

79 (2-2-3-5) کاربرد فعلهای لازم در معنای متعدی و معتدی در معنای لازم

79 (2-2-3-5-1) کاربرد فعل لازم در معنی متعدی

80..... (2-2-3-5-2) کاربرد فعل متعدی در معنای لازم

80 (2-2-3-6) کاربرد فعل دعایی بجای فعل مضارع

فصل سوم: بررسی اشعار سنتی شاملو

82 (3-1) بررسی اشعار سنتی شاملو

64 (3-1-1) مثنوی ها

87 (3-1-2) غزل

87 (3-1-3) قصیده

88 (3-1-4) قطعه ها

فصل چهارم: جملات

91 (4-1) جملات

99 (4-1-1) هم آوایی واژگانی

100..... (4-1-2) همسویی واژگانی

100..... (4-1-3) تکرار

105..... (4-1-4) جابجایی نحوی جملات

106..... (4-1-5) ایجاز

فصل پنجم: تأثیر پذیری محتوایی

108..... (5-1) تأثیر محتوایی

109..... (5-1-1) حماسه

112..... (5-1-1-1) فضا سازی حماسی با استفاده کلمات سنگین و ترکیبی

113..... (5-1-2) واقع گرایی

113..... (5-1-2-1) پند و اندرز

فصل ششم: صور خیال در شعر شاملو

119..... (6-1) صور خیال در شعر شاملو

127..... (6-1-1) تشخیص

127..... (6-1-2) تشبیه

128..... (6-1-3) استعاره

130..... (6-1-4) نماد

133..... نتیجه

135..... فهرست منابع و مآخذ

138..... چکیده انگلیسی

فصل اوّل

کلیّات تحقیق

1-1 مقدمه

سیر تطوّر ادبیات هم چون رودی است که در دوران گذر خود تا به امروز دچار شدّت و ضعف‌هایی شده است و در یک دوره اوج گرفته و در دوره‌ای دیگر نقصان، ولی به صورت متناوب ادامه داشته است. شعر کلاسیک فارسی در عصر سامانیان (قرن چهارم هجری) است که هویت روشن و تشخیص آشکار پیدا می‌کند. در این عصر است که مجموعه سنن شعر عروضی فارسی مدون می‌گردد. اوزان، قوالب، قافیه‌بندی، تردیف، مضامین، موضوعات، صنایع بدیعی، نمادهای شعر فارسی جملگی، در اشعار نه‌چندان زیادی که از آن عصر به جا مانده، شواهد متعدد و متنوع دارند. حماسه ملی ما نیز در همین اوان، به نثر و به نظم، تکوین یافته است. به روزگار دولت سامانیان، شعر فارسی از جهات گوناگون به مرحله پختگی می‌رسد، شاعران بسیاری ظهور می‌کنند و در انواع مدیحه، تغزل، حکمت و اندرز، رثاء، خمریه، افسانه و داستان در قالب‌های قصیده و مثنوی و قطعه و غزل و رباعی و حتی نوعی مسمط شعر می‌سرایند. اینان را نه تنها پیشگامان و پیشاهنگان (طلایه‌داران) بلکه بنیان‌گذاران و پرورش‌دهندگان ارکان شعر سنتی فارسی باید شمرد.

نثر این دوره نیز از قدرت القای ویژه‌ای برخوردار است. در این نثرها زبان و نحو جملات به گونه‌است که لحن و موسیقی خاصی برای خواننده امروزی تداعی می‌کند. سادگی زبان، ایجاز، کوتاهی جملات و نوعی تکرار در آخر جملات که هماهنگی موسیقایی ایجاد می‌کند از شاخصه‌های نثر این دوره است. کلمات به دلیل داشتن معنا و کاربرد مشخص‌شان کمتر به جای یکدیگر و ترادف قرار می‌گیرند. یعنی نویسنده یا شاعر با قدرت، ظرفیت و معانی و کلمات کاملاً آشنا هستند.

شعر بر خلاف انواع ادبی دیگر چون نمایش‌نامه و رمان پدیده‌ایست که ریشه در شعر سنتی ایران دارد. هر چند در دوران معاصر به جهت آشنایی با مظاهر نوین فرهنگ شاعران نیز به ادبیات غرب توجه نمودند و این آشنایی با انتشار ترجمه‌هایی از اشعار شاعران اروپایی از جمله فرانسه شروع شد. و در بررسی ادبیات این دوره باید به این امر توجه نمود. و تأثیرات آن را، چه مثبت و چه منفی، مدّ نظر قرار داد. با وجود این شعر معاصر

ایران را باید ادامه رودند طبیعی جریان گذشته دانست که همه شاعران برجسته این دوره خود را بگونه‌ای وارثان ادبیات گذشته می‌دانند.

شاملو از جمله شاعرانی است که خود به تحقیق در ادبیات گذشته پرداخته، البته نه بصورت آکادمیک، و ره - آورد این تفحص و توجه غنای اشارش بوده. در کمتر شعری از احمد شاملو می‌توان یافت که رد پای گذشته در آن نباشد. او در توجه به ادبیات گذشته ایران به زبان و قدرت کلمات پی برد و خود بارها به این موضوع اعتراف نموده است. آنچه شاملو و شعر سپید او را ماندگار کرده رابطه او با ادبیات گذشته است.

1-2) بیان مسئله

شاخصه اصلی شعر معاصر یا نیمایی مقابله با شعر سنتی قلمداد می‌شد که خواستار دگرگونی شعر و سازگاری آن با دوره معاصر بود و از آن به جدال کهنه و نو نام می‌برند از دیدگاهی نقطه تحول شعر فارسی به دوران مشروطیت باز می‌گردد چه ادبیات هر دوره‌ای تحت تأثیر عوامل سیاسی، اجتماعی و اقتصادی زمان خود است. در این دوره نیز به علت آشنایی با مظاهر نوین فرهنگ ذهن و زبان شاعران تغییر یافت. مردم نیز از این امر مستثنی نبودند. در واقع این عوامل زمینه ساز شعر نیمایی بود. و شعر را در عرصه جامعه و در خدمت مردم قرارداد.

در این میان موضوعی که مطرح می‌شود مسئله زبان است که شعر از لحاظ محتوایی به مردم جامعه و درد و رنج آن‌ها و مسائل روز می‌پردازد. پس زبان نیز باید زبان مردم و هم عصر مردم باشد. نیما خود علاقه خاصی به سبک خراسانی داشت و این مورد در اشعارش به وضوح به چشم می‌خورد. نیما معتقد است که زبان باید پویا و زنده باشد. اخوان و شاملو از برجسته‌ترین شاعران نیمایی بودند شاملو از زمانی که با نیما آشنا شد شیفته او گردید و با آشنایی با آرای نیما به تبع او به شعر پرداخت. آنچه در شعر او برجسته است زبان آرکائیک و توجه به زبان و نحو گذشته، بخصوص قرن چهارم و پنجم هجری است. آیا این کاربرد از زبان با زبان مردم هم‌عصر او سازگاری دارد و دوگانگی زبان را در اشعارش به وجود می‌آورد یا نه؟ آیا این کاربرد توانمندی شاعر را می‌رساند و با توجه به این که زبان بازگو کننده فکر است این کهن‌گرایی شامل جهان‌بینی او می‌شود یعنی او مثل یک نویسنده یا شاعر دوره پیش می‌اندیشد. یا نحوه بیان مطالب و به زبان کهن در القای مطالب او تأثیر می‌گذارند و سوالاتی از این قبیل ذهن خواننده اشعار شاملو را درگیر می‌کند.

در این رساله بر آنیم تا جوابی برای این پرسش‌ها پیدا کنیم و میزان تأثیرپذیری شاملو را از ادب گذشته بیان و جنبه‌های آن را مشخص نماییم.

1-3) فرضیه‌های تحقیق

- 1- شاملو از نظر زبانی تحت تأثیر شاعران و نویسندگان گذشته بوده.
- 2- کاربرد زبان آکائیک از مشخصه‌های بارز شعر شاملوست .
- 3- توانمندی و ظرفیت نثر دوره خراسانی در شعر سپید نمایان شده.

1-4) اهداف تحقیق

- 1- بررسی جنبه‌های تأثیرپذیری شاملو از متون ادبی گذشته.
- 2- شناخت زبان شعری احمد شاملو.

1-5) اجزای تحقیق

ساختار این پژوهش بر شش فصل بنا شده است :

فصل اول : کلیات تحقیق.

فصل دوم : تأثیرپذیری واژگانی

فصل سوم : بررسی اشعار سنتی شاملو

فصل چهارم : جملات

فصل پنجم : تأثیرپذیری محتوایی

فصل ششم: صور خیال در شعر شاملو

1-6) پیشینه‌ی تحقیق

هیچ پژوهشی بدون آگاهی از پیشینه‌ی آن به سرانجام درستی نمی‌رسد. هر پدیده دارای پیشینه است. که بررسی آن، پژوهشگران را در شناسایی و درک چیستی آن پدیده یاری می‌دهد. تحقیقات ادبی در همه‌ی زمینه‌ها وابسته به یکدیگرند و در زنجیره‌ای از تداوم جای می‌گیرند و هویت آن‌ها بدون در نظر گرفتن گذشته‌ای که در آن تکوین و تبلور یافته‌اند به دست نخواهد آمد.

درباره‌تاثیر پذیری شاملو از متون گذشته و به طور کل تأثیر پذیری ادبیات معاصر به ویژه در حوزه شعر از نام آوران عرصه ادبیات گذشته آثار ارزنده‌ای نوشته شده‌است، از جمله آثاری که در مورد شاملو نوشته شده می‌توان به کتاب‌هایی چون: «سفر در مه (تأملی در شعر احمد شاملو)» «تقی پورنامداریان، «ساختار زبان شعر امروز» مصطفی علی‌پور، «موسیقی شعر شاملویی» حسن روشنان، «موسیقی شعر سپید» محمود فلکی، «نقد و تحلیل اشعار شاملو» عبدالعلی دستغیب و ... در رابطه با این زمینه دو پایان نامه تحت عنوان «ساختار شعر شاملو» از فاطمه ذوالفقاری و «جریان شناسی شعر سپید» از فریدون قدحچی پورآذر در دانشکده ادبیات ارومیه موجود می‌باشد.

1-7) روش تحقیق و مراحل آن

روش تحقیق این پژوهش توصیفی - تحلیلی و از طریق منابع و اسناد کتابخانه‌ای و به شیوه‌ی فیش برداری از مباحث و جمع‌آوری داده‌ها از منابع می‌باشد. نگارنده با بازخوانی فیش‌ها و طبقه‌بندی آن‌ها در موضوعات و عناوین مختلف و با مستند ساختن یافته‌ها و فیش‌های حاوی مطالب مربوط به منابع و مآخذ معتبر، در ساختاربندهی پژوهش خود از آن استفاده نموده و به تحریر متن پرداخته است.

1-8) اهمیت تحقیق

پژوهش حاضر شامل اهمیت نظری و اهمیت کاربردی است.

اهمیت نظری

این پژوهش، اهمیت نظری زبان شعر احمد شاملو را مورد بحث و مذاقه قرار داده تا زمینه‌ی درک بهتر قدرت زبان و کلمات و برای دانشجویان رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی فراهم آورد و اطلاعات لازم را در این مورد به خواننده منتقل کند و همچنین موجبات آشنایی بیشتر علاقه‌مندان را با یکی از شاعران صاحب سبک معاصر در حوزه‌ی ادبیات و شعر معاصر را فراهم نماید.

اهمیت کاربردی

پژوهش حاضر می‌تواند؛ برای محققان و خوانندگان ذیل مورد استفاده قرار گیرد :

1- دانشجویان رشته‌ی زبان و ادبیات فارسی.

2- علاقه‌مندان به شعر شاملو

9-1 منابع تحقیق

در این پژوهش منابع اصلی و فرعی زیاد مورد استفاده قرار گرفته است. از منابع اصلی تحقیق می‌توان به کتاب‌های « سفر در مه » تقی پورنامداریان و «ساختار شعر امروز» مصطفی علی‌پور اشاره کرد که در بخش - بندی قسمت‌هایی از ساختار پایان نامه مورد قرار گرفته‌اند.

10-1) سال شمار احمد شاملو

1304

- احمد شاملو (ا. صبح / ا. بامداد) روز 21 آذر در خانه‌ی شماره‌ی 134. خیابان صفی‌علیشاه تهران متولد شد.
- دوره‌ی کودکی را به خاطر شغل پدر که افسر ارتش بود و هر چند وقت را در جایی به ماء‌موریت می‌رفت، در شهرهایی چون رشت و سمیرم و اصفهان و آباده و شیراز گذراند.
- مادرش کوکب عراقی شاملو بود. پدرش حیدر.

1310_16

- دوره‌ی دبستان در شهرهای خاش و زاهدان و مشهد. اقدام به گردآوری مواد فرهنگ عوام.

1317_20

- دوره‌ی دبیرستان در بیرجند و مشهد و تهران.
- از سال سوم دبیرستان ایرانشهر تهران به شوق تحصیل دستور زبان آلمانی به سال اول دبیرستان صنعتی می‌رود.

1321_3

- انتقال پدر به گرگان و ترکمن صحرا برای سرو سامان دادن به تشکیلات ازهم‌پاشیده‌ی ژاندارمری.
- در گرگان ادامه‌ی تحصیل در کلاس سوم دبیرستان.
- شرکت در فعالیت‌های سیاسی در مناطق شمال کشور.
- در تهران دستگیر و به زندان شوروی‌ها در رشت منتقل می‌شود.

1324_5

- آزادی از زندان. با خانواده به رضائیه می‌رود. به کلاس چهارم دبیرستان.

- با آغاز حکومت پیشه‌وری و دموکرات‌ها، چریک‌ها به منزل‌شان می‌ریزند و پدرش را نزدیک به دو ساعت مقابل جوخه‌ی آتش نگه‌می‌دارند تا از مقامات بالا کسب تکلیف کنند.
 - بازگشت به تهران و ترکِ کامل تحصیل مدرسه‌ای.
- 1326
- ازدواج.
 - مجموعه‌ی اشعار آهنگ‌های فراموش شده توسط ابراهیم دیلمقانیان.
- 1327
- هفته‌نامه‌ی سخن‌نو (پنج شماره).
- 1329
- داستان زنِ پشتِ درِ مفرغی.
 - هفته‌نامه‌ی روزنه (هفت شماره).
- 1330
- سردبیر چپ (در مقابل سردبیر راست) مجله‌ی خواندنیها.
 - شعر بلند 23.
 - مجموعه‌ی اشعار قطع‌نامه.
- 1331
- مشاور فرهنگی سفارت مجارستان (حدود دو سال).
 - سردبیر هفته‌نامه‌ی آتشبار، به مدیریت انجوی.
- 1332
- چاپ مجموعه‌ی اشعار آهن‌ها و احساس که پلیس در چاپخانه می‌سوزاند. (تنها نسخه‌ی موجود آن نزد سیروس طاهباز است).
 - ترجمه‌ی طلا در لجن اثر ژيگموند موریتس و رمان بزرگ پسران مردی که قلبش از سنگ بود اثر موریو کایی با تعدادی داستان کوتاه نوشته‌ی خودش و همه‌ی یادداشت‌های فیش‌های کتاب کوچه در یورش افراد فرمانداری نظامی به خانه‌اش ضبط شده از میان می‌رود و خود او موفق به فرار می‌شود. بعد از چند بار که موفق می‌شود فرار کند در چاپخانه‌ی روزنامه‌ی اطلاعات دستگیر می‌شود.

1333

- زندانی سیاسی در زندان موقت شهربانی و زندان قصر، (13 تا 14 ماه).
- در زندان دستور زبان فارسی را می‌نویسد و تعدادی شعر.

1334

- آزادی از زندان.
- چهار دفتر شعر آماده به چاپ را نقی نقاشیان نامی به قصد چاپ با خود می‌برد و دیگر هرگز پیدایش نمی‌شود. از آن جمله شعر بلند مرگِ شاماهی به عنوان نخستین تجربه‌ی شعر روایی به زبان محاوره.
- نمایشنامه‌ی «مردگان برای انتقام بازمی‌گردند» و داستان کوتاه «مرگ زنجره» و «سه مرد از بندر بی‌آفتاب»
- رمان‌های: لئون مورن کشیش اثر بئاتریس بک، زنگار اثر هربر لوپوریه، برزخ اثر ژان روورزی. فرزندان: سیاوش، سیروس، سامان و ساقی.

1335

- سردبیری مجله‌ی بامشاد

1336

- مجموعه‌ی اشعار هوای تازه.
- افسانه‌های هفت گنبد، حافظ شیراز، ترانه‌ها (رباعیات ابوسعید ابوالخیر، خیام و بابا طاهر).
- ازدواج دوم.
- سردبیری مجله‌ی آشنا
- مرگ پدر

1337

- ترجمه‌ی رمان پابره‌نه‌ها اثر زاهاریا استانکو با عطا بقایی.
- سردبیری اطلاعات ماهانه، دوره‌ی یازدهم.

1338

- قصه‌ی خروس‌زری پیرهن‌پری برای کودکان.
- تهیه‌ی فیلم مستند سیستان و بلوچستان برای شرکت ایتال کونسولت.

- آغاز همکاری با سینماگران. نوشتن فیلم‌نامه و دیالوگ فیلم‌نامه. 1339
- مجموعه اشعار باغ آینه. -
- سردبیری ماهنامه‌ی اطلاعات (دو شماره). -
- تأسیس و سرپرستی اداره‌ی سمعی و بصری وزارت کشاورزی با همکاری هادی شفائیه و سهراب سپهری. -
- سردبیری مجله‌ی فردوسی 1340
- سردبیری کتاب هفته (24 شماره‌ی اول) -
- جدایی از همسر دوم، با ترک همه چیز و از آن جمله برگه‌های کتاب کوچه. 1341_2
- آشنایی با آیدا (14 فروردین). -
- بازگشت به کتاب هفته. -
- ترجمه‌ی نمایشنامه‌های درخت سیزدهم اثر آندره ژید و سی‌زیف و مرگ اثر روبر مرل. 1343
- ازدواج با آیدا در فروردین ماه و اقامت در ده شیرگاه (مازندران). -
- مجموعه‌ی اشعار آیدا در آینه و لحظه‌ها و همیشه. -
- ماهنامه‌ی اندیشه و هنر ویژه‌ی ابامداد به سردبیری و مدیریت دکتر ناصر وثوقی. 1344
- مجموعه‌ی اشعار آیدا: درخت و خنجر و خاطره! -
- ترجمه‌ی کتاب 81490 اثر آلبر شمبون. -
- تحقیق و گردآوری و تدوین کتاب کوچه. (برای سومین بار از نو آغاز می‌کند!) 1345
- مجموعه‌ی اشعار ققنوس در باران. -
- هفته‌نامه‌ی ادبی و هنری بارو، که بعد از سه شماره با اولتیماتوم وزیر اطلاعات وقت تعطیل می‌شود. -